

Η κατάρρευση της πολιτικής από την επικυριαρχία της οικονομικής επιστήμης

Γράφει ο: Ο Γεώργιος Στείρης

Ο Γκυ Ντεμπόρ, ο γνωστός Γάλλος θεωρητικός του μαρξισμού, είχε επισημάνει, ήδη από τη δεκαετία του 1960, **ότι τα σύγχρονα μέσα ενημέρωσης**, με Κολοφώνα την τηλεόραση, είχαν χωρίσει τους ανθρώπους σε δύο κατηγορίες: σε αυτούς που μιλούν δημόσια και σε αυτούς που σιωπούν. «Αυτοί οι διάφοροι ειδικοί των φαινομενικών συζητήσεων που αποκαλούμε ακόμη, καταχρηστικά πάντως, πολιτιστικές ή πολιτικές, έχουν ευθυγραμμίσει αναγκαστικά τη λογική και την κουλτούρα τους με τη λογική και την κουλτούρα του συστήματος που τους χρησιμοποιεί κι αυτό όχι μόνο γιατί έχουν επιλεγεί απ' αυτό αλλά κυρίως γιατί ποτέ δεν διαπαιδαγωγήθηκαν από κάτι άλλο». [1] Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, όταν άρχισε η ραγδαία εξάπλωση και χρήση του διαδικτύου, πολλοί έσπευσαν να υποστηρίξουν ότι το διαδίκτυο θα αποτελούσε τη λυδία λίθο του δημοσίου χώρου. Θα εξασφάλιζε, δηλαδή, συνεχή ροή πλουραλιστικής ενημέρωσης, ακυρώνοντας εν τοις πράγμασι το μονοπώλιο της τηλεόρασης, η οποία εύκολα καθίσταται φερέφωνο κέντρων και παράκεντρων εξουσίας. Η μεγαλύτερη, όμως, προσδοκία ήταν ότι το διαδίκτυο θα επανέφερε στο προσκήνιο τον δημόσιο διάλογο, τον πυρήνα της δημοκρατίας. Με άλλα λόγια, οι πολίτες θα ενεργοποιούνταν πολιτικά, από τη στιγμή που η έκφραση και ανταλλαγή πολιτικών απόψεων θα γινόταν αναπόσπαστο μέρος της καθημερινότητας του καθενός. [2]

Η σύγχρονη πραγματικότητα απέχει πόρρω από την επιβεβαίωση αυτών των προσδοκιών. Το διαδίκτυο, σε σημαντική έκταση, αναπαράγει τις ειδήσεις που διακινούν τα μεγάλα τηλεοπτικά και ευρύτερα δημοσιογραφικά δίκτυα. Οι πολίτες απλά σχολιάζουν αυτά που βλέπουν και ακούν στα κατεστημένα μέσα ενημέρωσης ή στη ροή των πληροφοριών, όπως αυτή διοχετεύεται στις ιστοσελίδες κοινωνικής και άλλης δικτύωσης. Οι ειδικοί, που μονοπωλούν το δημόσιο λόγο, εξακολουθούν να ασκούν κυριαρχική επιρροή στην κοινή γνώμη και να επικαθορίζουν το πλαίσιο σκέψης και δράσης πολιτικών και πολιτών. [3] Η τεχνοκρατική αντίληψη της πολιτικής υποβοηθείται από την οργανωμένη υπερπροβολή ειδικών. Η πλέον επίκαιρη και ταυτόχρονα ανησυχητική εκδοχή αυτής της πραγματικότητας είναι η συχνότατη παρουσία οικονομολόγων στα μέσα ενημέρωσης.

Ενώσω η Δύση δοκιμάζεται υπό τη βάσανο της οικονομικής κρίσης, οι οικονομολόγοι εμφανίζονται ως οι ευαγγελιστές των λύσεων. Αντίθετα, οι πολιτικοί λοιδορούνται και προπηλακίζονται ως οι κατεξοχήν υπεύθυνοι για τα αδιέξοδα. Στην Ελλάδα ορισμένοι

καθηγητές οικονομικών έχουν καταστεί περισσότερο αναγνωρίσιμοι από αθλητές και τηλεαστέρες, ενώ η μεγάλη πλειοψηφία των υπολοίπων εμφανίζεται τακτικά στα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης και αρθρογραφεί καταιγιστικά στο διαδίκτυο και στον τύπο. Αντίστοιχη είναι η εικόνα και στα διεθνή μέσα ενημέρωσης, με τον Αριέλ Ρουμπινί, τον οικονομολόγο που προέβλεψε τη διεθνή κρίση, να συναγωνίζεται σε εμφανίσεις και απολαβές την Μαντόνα. Ελάχιστοι, όμως, τολμούν να πουν ή να γράψουν ότι οι οικονομολόγοι είναι οι βασικοί υπαίτιοι της κρίσης και, κυρίως, ότι η οικονομία είναι μια ψευδοεπιστήμη, η οποία δεν μπορεί, παρά μόνο συμπτωματικά, να προσφέρει λύσεις.

Κατά τον **Αριστοτέλη**, τον πρώτο που επιχείρησε μια συστηματική κατάταξη των επιστημών, η οικονομία αποτελεί μέρος της πρακτικής φιλοσοφίας και είναι ομόλογη της ηθικής και της πολιτικής.[4] Στην πορεία των ετών και υπό την πίεση του μαρξισμού, του θετικισμού και του λογικού θετικισμού, η οικονομία μετατοπίστηκε και έχασε το χαρακτήρα της και τη φυσιογνωμία της, αλλοτριώθηκε, για να χρησιμοποιήσουμε ένα μαρξιστικό όρο. Ο μαρξισμός, ως γνήσιο τέκνο του διαφωτισμού, αποπειράθηκε να μετατρέψει την οικονομία, όπως και κάθε άλλο κλάδο του επιστητού, σε επιστήμη.[5] Στην κατεύθυνση αυτή επέλεξαν να κινηθούν και οι ίδιοι οι οικονομολόγοι, υπό τη δριμεία κριτική του θετικισμού και του λογικού θετικισμού, ώστε να διασώσουν το κύρος του κλάδου τους.[6] Συγκεκριμένα, κατά το θετικισμό, οι επιστημονικές έννοιες δεν είναι τίποτα άλλο από τη συνοχή των δεδομένων της παρατήρησης. Από την άλλη, ο λογικός θετικισμός είναι ένας εμπειρισμός που μετατοπίζει την προβληματική από την έννοια της αλήθειας στην έννοια του νοήματος. Το βασικό επιχείρημα είναι ότι, προτού επιχειρηθεί να αποδειχθεί πειραματικά αν μια θεωρία είναι αληθής ή ψευδής, χρειάζεται να διαπιστωθεί εάν έχουν νόημα οι ισχυρισμοί της. Συνεπώς, νόημα έχουν μόνο οι μαθηματικές προτάσεις και οι θεωρητικές υποθέσεις και εξηγήσεις της πειραματικής επιστήμης, όσες προτάσεις, δηλαδή, είναι εμπειρικά επαληθεύσιμες.[7] Αρκετές ανθρωπιστικές σπουδές, ανάμεσα τους η ψυχολογία, η παιδαγωγική και η οικονομία, επιχείρησαν να μαθηματικοποιηθούν, να αποκτήσουν επιστημονική υπόσταση, ώστε να μην θεωρηθούν μεταφυσικές και άνευ νοήματος ασκήσεις του νου, όπως η θεολογία, η παραδοσιακή φιλοσοφία, η ιστορία και άλλες.

Η αλλαγή αυτή στη μέθοδο των οικονομικών προκάλεσε στους οικονομολόγους μια ανεπανάληπτη οίηση. Η μαθηματικοποίηση της φύσης και η αιτιοκρατία του Νεύτωνα, είχαν από καιρό δημιουργήσει την αίσθηση ότι η φύση και οτιδήποτε μέσα σε αυτή υποτάσσεται σε μια άτεγκτη νομοτέλεια. Οι ίδιες αιτίες οδηγούν στα ίδια αποτελέσματα και οι φυσικοί νόμοι επαναλαμβάνονται αέναα. Συνεπώς, με την πεπαιδευμένη παρατήρηση, την αποκρυπτογράφηση των φυσικών νόμων και την αλάνθαστη μέθοδο των μαθηματικών, η

πρόβλεψη του μέλλοντος είναι εφικτή.[8] Οι οικονομολόγοι πίστεψαν και έκαναν και τους άλλους να πιστέψουν ότι τα περίπλοκα μαθηματικά που χρησιμοποιούν και τα υπολογιστικά μοντέλα τους είναι αλάνθαστα, είναι η πραγματική επιστήμη, το σύγχρονο κέρασ της Αμάλθειας, η οποία εξασφαλίζει ατέρμονη πρόοδο και ευμάρεια για το μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων. Όλοι πείστηκαν και εξακολουθούν να ομνύουν στην αποτελεσματικότητα των οικονομικών. Ακόμα και σήμερα, όταν σχεδόν όλοι παραδέχονται **ότι η ασυδοσία και αμετροέπεια των οικονομολόγων** ενθάρρυνε και παραπλάνησε σόφρονες και επιλήσμονες πολιτικούς και ιδιώτες, ότι τα περίπλοκα οικονομικά προϊόντα δημιούργησαν την κρίση, η κοινωνία φαίνεται να αποδέχεται ότι ευθύνονται κάποια απρόσωπα golden boys, ενώ οι επώνυμοι, θεσμικοί οικονομολόγοι είναι εκείνοι που θα μας οδηγήσουν και πάλι, μέσα από τις συμπληγάδες πέτρες, στη γη της επαγγελίας. Πρόσφατα, στην ελληνική τηλεόραση, παρακολούθησα πασίγνωστο έλληνα οικονομολόγο να παρουσιάζει, για πολλοστή φορά, τις καταστροφολάγνες θέσεις του ως άλλη Κασσάνδρα. Όταν κάποιος δημοσιογράφος του επεσήμανε ότι πέρυσι, σχεδόν την ίδια ημέρα, είχε τοποθετήσει την αναπόφευκτη διάλυση της ευρωζώνης στις αρχές του 2012, απάντησε θρασύτατα ότι το μοντέλο του είναι ρέον και ότι στην πορεία άλλαξε και αυτό, όπως και η πραγματικότητα.

Η πραγματικότητα, όμως, απέχει παρασάγγας. Όπως ορθά επεσήμανε πριν από αρκετές δεκαετίες ο Χέμπελ, η λογική πιθανότητα ενός καθολικού νόμου βρίσκεται πολύ κοντά στο μηδέν.[9] Αυτό οφείλεται στο απλό γεγονός ότι ένας καθολικός νόμος, όπως αυτοί που χρησιμοποιούν οι οικονομολόγοι, έχει επιβεβαιωθεί μέσα από ένα απειροελάχιστο σώμα παρατηρήσεων και πειραμάτων σε σχέση με το άπειρο των πιθανοτήτων και εκδοχών. Άρα, οι οικονομολόγοι καταλήγουν σε συμπεράσματα με καθολική ισχύ βασιζόμενοι σε ελάχιστη εμπειρική βάση. **Ο Καρλ Πόπερ**, κορυφαίος φιλόσοφος του 20^{ου} αιώνα, συμπλήρωσε ότι μπορεί κανείς να επαληθεύσει όποια θεωρία θέλει. Αν κάποιος ερευνητής, εν προκειμένω οικονομολόγος, για λόγους ιδεολογικούς ή πολιτικούς, είναι προσκολλημένος σε μια θεωρία θα βρει πάντοτε τον τρόπο να διαβάσει τα αποτελέσματα της έρευνας με τέτοιο τρόπο που να επιβεβαιώνει τις δικές του θεωρήσεις. Τα ίδια εμπειρικά δεδομένα μπορούν να ερμηνευτούν με πολλούς τρόπους και να αποδώσουν διαφορετικές γενικεύσεις και νόμους.[10]

Συνεπώς, **η οικονομική επιστήμη δεν μπορεί να προβλέψει με ασφάλεια το μέλλον**. Μόνο εκ των υστέρων μπορούμε να αποφανθούμε αν μια θεωρία ήταν σωστή. Απομένει μόνο η ελπίδα ότι κάποιες προβλέψεις θα βγουν αληθινές. **Η οικονομική είναι μια ψευδοεπιστήμη**, η οποία τρέφει με αυταπάτες τον άνθρωπο, γιατί πολύ απλά τον αγνοεί. Η οικονομία ήταν και χρειάζεται να **ξαναγίνει ανθρωπιστική σπουδή**. Όσο επιμένει να απομακρύνεται από τον άνθρωπο, να τον παραγνωρίζει και να επικεντρώνεται στους

αριθμούς, επειδή αυτοί της προσδίδουν επιστημονικοφάνεια και είναι ευχερέστεροι στον αφηρημένο στοχασμό, είναι καταδικασμένη να αποτυγχάνει και να επισωρεύει δεινά. Η σύγχρονη οικονομική επιστήμη δεν διαφέρει παρά ελάχιστα από τις πλέον ταπεινές ψευδοεπιστημονικές ενασχολήσεις, όπως η αστρολογία. Διατυπώνονται άπειρες προβλέψεις από τους οικονομολόγους, βάσει των οποίων σχεδιάζεται από κυβερνήσεις και αρμόδιους φορείς η ζωή όλων μας. Οι πλείστες διαψεύδονται οικτρά, ενώ αποθεώνονται οι ελάχιστοι οικονομολόγοι που επαληθεύτηκαν, έστω και μερικώς. Και η επιβεβαίωση των ελαχίστων οπλίζει με επιχειρήματα τους υπολοίπους, ώστε να συνεχίσουν στην καταστροφική πορεία των αλληπάλληλων εικασιών, οι οποίες βαφτίζονται επιστήμη και διεκδικούν το ανάλογο κύρος. Οι πραγματικές επιστήμες, όταν θελήσουν να ξεπεράσουν το επίπεδο της έρευνας, της αποκάλυψης δηλαδή νέας γνώσης, και να περάσουν στην εφαρμογή των πορισμάτων τους, φροντίζουν να παρεμβληθεί το στάδιο του πειραματισμού. Με τον τρόπο αυτό επιχειρείται να προσδιοριστούν οι συνέπειες, ώστε να μην υποφέρουν άνθρωποι και δημιουργηθεί γενικότερη βλάβη. Οι οικονομολόγοι, με την αγαστή συνέργια των πολιτικών, θεωρούν ότι κάθε θεωρία τους αξίζει να εφαρμοστεί, ανεξαρτήτως αποτελέσματος, σπέρνοντας τον όλεθρο και καθαιμάσσοντας την ανθρωπότητα. Τουλάχιστον, η φιλοσοφική μεταφυσική, παρότι δεν βρίσκει εμπειρική επιβεβαίωση, εδράζεται στη λογική και δεν αποτολμά λογικά άλματα και διανοητικές ακροβασίες με την ελαφρότητα που το πράττουν οι οικονομολόγοι.

Μια άλλη βασική αδυναμία της οικονομικής σκέψης είναι η μονομερής προσήλωση της στο μέλλον. Η στοχοθεσία των οικονομολόγων αναφέρεται μόνο στο τι θα επέλθει. Για την πλειοψηφία, μάλιστα, των δυτικών οικονομολόγων, η καταφυγή στην ιστορική έρευνα, ως θεραπευνίδα στις έρευνες τους, είναι ανεπίτρεπτη, καθώς θεωρείται ιστορικισμός, ο οποίος δογματικά εκλαμβάνεται ως διανοητική ασθένεια.[11] Εκείνο που δεν αντιλαμβάνονται οι οικονομολόγοι είναι ότι αυτή η επιλογή τους υπονομεύει το έργο τους. Όπως ποιητικά είχε επισημάνει ο **Ιερός Αυγουστίνος**, πατέρας της χριστιανικής εκκλησίας και φιλόσοφος, στις Εξομολογήσεις του, οι άνθρωποι αναρωτιούνται για το χρόνο. Όμως το παρελθόν έχει ήδη χαθεί, το παρόν μεταπίπτει πάραυτα σε παρελθόν; ενώ το μέλλον δεν υπάρχει, καθώς δεν έχει επέλθει.[12] Για τους οικονομολόγους, παρά ταύτα, το μέλλον υπάρχει, για να μην πούμε ότι ήδη ζουν στο μέλλον. Όλες τους οι έρευνες κατατείνουν στο πως θα είναι η κατάσταση σε λίγα ή πολλά χρόνια. Όλη τους η ενέργεια ξοδεύεται σε αυτό το εγχείρημα, πείθοντας τους πολιτικούς και την κοινωνία ότι υπάρχει τρόπος όχι μόνο να προβλεφθεί το μέλλον, αλλά να διαμορφωθεί σύμφωνα με τις προσδοκίες τους. Η Πυθία και οι αρχαίοι οιωνοσκόποι ωχριούν ενώπιον τους, καθώς υπόσχονταν μόνο την πρόβλεψη.

Η εμμονή, όμως, στο μέλλον κάνει δυσβάσταχτο το παρόν. Θυσιάζεται το παρόν, η μόνη βέβαιη πραγματικότητα στο όνομα και το όραμα ενός μη υπαρκτού και προβλέψιμου, με λογικό τρόπο, μέλλοντος. Οι οικονομολόγοι σχεδιάζουν μαθηματικά μοντέλα, τα οποία βεβαιώνουν ότι θα επαληθευθούν. **Οι πολιτικοί τα δέχονται**, ρυθμίζουν τις αποφάσεις τους βάσει αυτών και προσαρμόζουν τις δράσεις τους αναλόγως. Το αποτέλεσμα είναι αυτό που βιώνουν σήμερα αρκετές κοινωνίες: **φτώχεια, δυστυχία, απόγνωση, οδύνη**. Και το πλέον πιθανόν είναι, όπως ήδη έχει συμβεί πάμπολλες φορές, να μην επαληθευθούν τα οικονομικά μοντέλα. Και τότε, μετά από αρκετά χρόνια και χαμένες ζωές, θα μας πούνε, ότι το παλαιό απέτυχε, γιατί είχε δομικές αδυναμίες ή γιατί δεν υπολογίστηκαν κάποιες παράμετροι. Η συνέχεια θα είναι να εισηγηθούν ένα νέο μοντέλο, του ίδιου τύπου και των ιδίων προδιαγραφών, το οποίο θα διορθώσει την κατάσταση σε κάποια χρόνια. Και πάλι από την αρχή, έως ότου κάποιο να αποδώσει, από τύχη μάλλον παρά από ικανότητα. Όπως, όμως, ορθά είχε επισημάνει ο Μακιαβέλι, **«η απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στο πως ζούμε και στο πως θα έπρεπε να ζούμε είναι τόσο μεγάλη, ώστε όποιος αφήνει αυτό που γίνεται για εκείνο που θα έπρεπε να γίνεται, προετοιμάζει την καταστροφή του μάλλον παρά τη σωτηρία του»**.^[13]

Εκείνο που φταίει δεν είναι το επιμέρους πρότυπο, αλλά η ίδια η κατεύθυνση που έχει πάρει η οικονομική επιστήμη. Επιστημολογικά, πρόκειται για μια αδιέξοδη και επικίνδυνη επιλογή, ένα σύγχρονο Μολώχ, στο βωμό του οποίου θυσιάζονται ζωές.^[14] Η οικονομία χρειάζεται να επανασυνδεθεί με τις ρίζες της **και να συγκροτηθεί ως κλάδος ανθρωπιστικός**, αφού αντικείμενο της δεν είναι η ύλη, αλλά οι άνθρωποι.

Από την άλλη οι πολιτικοί οφείλουν να κατανοήσουν ότι το έργο τους συνίσταται πρωτίστως στη διαχείριση της πραγματικότητας, προς όφελος των ανθρώπων, και όχι στις μεταφυσικές προσδοκίες που καλλιεργεί η τυφλή πίστη στην ψευδοεπιστημονικότητα των αριθμών και των υπολογισμών. **Αν η οικονομία δεν επανασυνδεθεί με τον άνθρωπο** και δεν αποστραφεί τη μεθοδολογία των φυσικών επιστημών, η οποία δεν ταιριάζει στο δικό της πεδίο, το μέλλον της ανθρωπότητας δεν προοιωνίζεται ευοίωνο. Η κατάσταση ομοιάζει με το πιθάρι των **Δαναΐδων**. Όταν κλείνει μια τρύπα, ανοίγει μια άλλη και τελικά το πιθάρι μένει πάντοτε άδειο, ασχέτως του κόπου όσων κοπιάζουν χύνοντας μέσα του νερό. Αυτό που χρειαζόμαστε είναι ένα άλλο πιθάρι, δίχως τρύπες.

Υποσημειώσεις

- [1] Γ. Ντεμπόρ, *Η Κοινωνία του Θεάματος*, Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα 1990, 9-10.
- [2] M. Hindman, *The Myth of Digital Democracy*, Princeton University Press, Princeton 2009. M. Margolis – G. Moreno – Riano, *The Prospect of Internet Democracy*, Ashgate, Farnham 2009, 95-108.
- [3] OECD, *Promise and Problems of E-Democracy: Challenges of Online Citizen Engagement*, Paris 2003, 64-65.
- [4] Αριστοτέλης, *Ηθικά Ευδήμεια*, 1218b 11-16. Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, 1141b31-33. Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1253b1-22.
- [5] T. Duppe, *The Making of the Economy: a Phenomenology of Economic Science*, Lexington Books, Lanham 2011, 129-131.
- [6] Στο ίδιο, 25-64.
- [7] A. J. Ayer(ed), *Logical Positivism*, Free Press, Glencoe 1959. A. Schilpp (ed.), *The Philosophy of Rudolf Carnap*, Illinois Open Court, La Salle 1963.
- [8] S. Shapin, *Η Επιστημονική Επανάσταση*, Κάτοπτρο, Αθήνα 2003, 145-192
- [9] C. G. Hempel, *Philosophy of Natural Science*, Prentice – Hall, Englewood Cliffs 1966.
- [10] K. Popper, *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*, Routledge, London 1963. K. Popper, *Objective Knowledge*, Oxford University Press, Oxford 1972.
- [11] J. J. Krabbe, *Historicism and Organicism in Economics: The Evolution of Thought*, Springer, London 2012.
- [12] Αυγουστίνος, *Εξομολογήσεις*, Πατάκης, Αθήνα 1997, τ. Β', 151-190.
- [13] Ν. Μακιαβέλι, *Ο Ηγεμόνας*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1996, 98-99.
- [14] A. F. Chalmers, *Τι είναι αυτό που το λέμε Επιστήμη*, ΠΕΚ, Ηράκλειο 2011, 77-92.

Ο Γεώργιος Στείρης είναι Επίκουρος Καθηγητής Φιλοσοφίας των Μέσων Χρόνων και της Αναγέννησης στη Δύση, στη Φιλοσοφική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Δημοσιευμένο στις 29 Μαΐου 2015 στο <https://argolikivivliothiki.gr/2015/05/29/the-economy/>